सनम्''मारणे महिषीचर्म्म नोक्ष च गजासनम् । मधुलाजतिलादीनि वश्यशान्तिकराणि च । आकर्षणे तथा लोध्रं सतिलं मधुराप्लुतम् । निम्बपत्रञ्च तैलाक्तं विद्वेषकरणं परम् । हरितालं हरिद्रा च लवणेन च संयुता । सम्भवेत्तत्र देविशि ! प्रज्ञाञ्चैव गतिं मतिम् । वाजिनाथस्य सारेण रुधिरेण च होमयेत् । मारणे तु रिपोर्देवि ! श्मशानाग्नौ कृते शिवि । क्षुद्राणां काकपक्षाणां गृहधूमेन संयुतम् । लाजान् त्रिमधुरोपेतान् सर्वरोगप्रशान्तये"तन्त्रसा० उच्चाटनप्रकारा बहवोदर्शितास्तत्र सामान्यप्रकारस्तत्राभिधीयते निबन्धे "शान्तिवश्यस्तम्भनानि विद्वेषोच्चाटने ततः । मारणं तानि शंसन्ति षट् कर्माणि मनीषिणः। रतिर्वाणी रमा ज्येष्ठा दुर्गा काली यथाक्रमात् । षट्कर्म्मदेवताः प्रोक्ताः तत्तदेताः प्रपूजयेत् । रैशचन्द्रेन्दुनिर्ऋतिवायुग्नीनां दिशोमताः । सूर्य्योदयं समारभ्य घटिकादयकं क्रमात् । ऋतवः शुर्ब्बसन्ताद्या अहोरात्रे दिनेदिने । वसन्तग्रीष्मवर्षाख्यशरद्धेमन्तशैशिराः । जलं शान्तिविधौ शस्तं वश्ये वह्निरुदाहृतः । स्तम्भने पृथिवी शस्ता विद्वेषे व्योम कीर्त्तितम् । उच्चाटने स्मृतो वायुर्मारणेऽग्निर्मारणे मतः । तत्तद्भूतोदये सम्यक् तत्तन्मण्डलसंयुतम् । तत्तत् कर्म्म प्रकर्त्तव्यं मन्त्रिणा लिखितात्मना । शीतांशुसलिलक्षौणीव्योमवायुहविर्भुजाम् । वर्णाः स्युर्मन्त्रबीजानि षट्कर्मसु यथाक्रमम् । गृधनञ्च विदर्भश्च संपुटो रोधनं तदा । योगः पल्लव इत्येते विन्यासाः षट्सु कर्मसु । मन्त्रान्ते विहितान् कृत्वा साध्यवर्णान् यथाविधि । गृधनं तत् विजानीयात् प्रशस्तं शान्तिकर्मणि । मन्त्रार्णद्वयमध्यस्थं साध्यनामाक्षरं लिखेत् । विदर्भ एव विज्ञेयो मन्त्रिभिर्वश्यकर्मणि । आदावन्ते च मन्त्रः स्यादाम्नोऽसौ सम्पुटः स्मृतः । एष स्यात् स्तम्भने शस्त इत्युक्तो मन्त्रवेदिभिः । नाम्न आद्यन्तमध्येषु मन्त्रः स्याद्रोधनं स्मृतम् । विद्वेषणविधाने तु प्रशस्तमिदमुत्तमम् । मन्त्रस्यान्ते भवेन्नाम योगः प्रोच्चाटने मतः । अन्ते नाम्नो भवेन्मन्त्रः पल्लवोमारणे मतः" । भूतशुद्धिः शिवः या० चि० ।"दण्डाकारा गतिर्भूमेः,पुटयोरुभयोरधः। तोयस्य, पावकस्योर्द्ध्वगतिस्तिर्य्यङ्नभसस्ततः । गतिर्व्योम्नोभवेन्मध्ये भूतानामुदयः स्मृतः । धरणेरुदये कुर्य्यात् स्तम्भनं वश्यमात्मवित् । शान्तिकं पौष्टिकं कर्म तोयस्य, तेजसस्तथा । मारणादीनि मरुतोविषयोच्चाटनादिकम् । अत्र विद्वेषणं शस्तमुदये च विहायसः" । भूतशुद्धादिकं तत्रैवावसेयम् । षट्कर्मकरणनिमित्तमाह रुद्रयामले "उपस्थिते महाशत्रौ राष्ट्रपीडाञ्च दुर्भये । भूमिवित्तमहोत्पाते भूतभीतिविपत्सु च । नातःपरतरं कर्म्म कालो शान्तिकरं प्रिये ! । मारणं मोहनं स्तम्भं विद्वेषणमथापि वा । वशीकरकर्म्माणि तथोच्चाटनकर्म्म च । सर्वत्र साधयेन्मन्त्री ततोनान्यत् शुभावहम् । विशेषतः शत्रुसंघरोगोपद्रवनाशनम् । शत्रूणां कर्म्मनाशे च तथा शत्रुपराजये । आत्मनो विजये चैव नातःपरतरा क्रिया" । षड् । उच्चाटोऽस्यत्र पु० । "उद्भासन" तथोच्चाटे" तन्त्रसारः ।

उच्चार पु० उद्+चर्–णिच्–घञ् । १उच्चारणे ।"तस्यकार्य्योऽन्तुच्चारः" स० बो० "मन्त्रोच्चारपरायणः"पु० । उच्चार्य्यते अपानवायुना उत्क्षिप्यते कर्म्मणि घञ् । २पुरीषे । विण्मूत्रोत्सर्गविधानप्रकारः या० त० नागावचनैर्दर्शितो यथा विष्णुधर्म्मोत्तरे "निद्रां जह्यादुत्तरो राम ! नित्यमेवारुणोदये । वेगोत्सर्गं ततः कृत्वा दन्तधावनपूर्व्वकम् । अरुणोदयकालमाह स्कन्दपुराणम् "उदयात् प्राक् चतस्रस्तु नाड़िका अरुणोदयः । तत्र स्नानं प्रशस्तं स्यात्तद्धि पुण्यतमं स्मृतम्" । नाड़िका दण्डः । "नाड़ीषष्ट्या दिनानियम"इत्युक्तेः । विष्णुधर्म्मोत्तरे 'वेगरोधं न कर्त्तव्यमन्यत्र क्रोधवेगतः' । "वेगरोधं न कर्त्तव्यमिति तु यां दिशं गन्तव्यमितिवत् भावाख्यातेतरत्वात् साधुत्वम् । आयुर्वेदोक्तेऽपि "न वेगिनोऽन्यसिद्धिः स्यात् नाजित्वा साध्यमामयम्" । अङ्गिराः "उत्थाय पश्चिमे रात्रेस्नात आचम्य चोदकम् । अन्तर्धाय तृणैर्भूमिं शिरः प्रावृत्य वाससा । वाचं नियम्य यत्नेन जीवनोच्छ्वासवर्जितः। कुर्य्यान्नात्पुरीषं तु शुचौ देशे समाहितः" विष्णुपुराणम् "ततः कल्यं समुत्थाय कुर्य्यान्मैत्रं मरेश्वर ! । नैर्ऋत्यामिषविक्षेपमतीत्याभ्यधिकं भुवः" तिष्ठेत्तावच्चिरं तस्मिन्नेव किञ्चिदुदीरयेत्" । कल्यमुषः कालम्, मैत्रं मित्रदेवताकपायुसम्बन्धात् पुरीषोत्सर्गम्, नैर्ऋत्यामुत्थानदेशमारभ्य उत्थायेत्यनेनोपस्थितेः । इषुविक्षेपमतीत्य इषुविक्षेपयोग्यदेशाद्बहिः । तद्देशपरिमाणमाह पितामहः "मध्यमेन तु चापेन प्रक्षिपेत्तु शरत्रयम् ; इक्षामात्रन्तु भवेद्दूरं लक्ष्यं कृत्वा विचक्षणः" । आपस्तम्बः 'मूत्रपुरीषे कुर्य्यात् दक्षिणां दिशं दक्षिणापराञ्चेति" । दक्षिणापरा नैर्ऋती । मनुः "मूत्रोच्चारसमुत्सर्गं दिवा कुर्य्यादुदङ्मुखः । दक्षिणाभिमुखो